

KS. STANISŁAW LONGOSZ

ABORCJA I PORZUCANIE DZIECI
W STAROŻYTNOŚCI POGAŃSKIEJ I CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

WYKAZ ZASTOSOWANYCH SKRÓTÓW

- ACh – „Antike und Christentum”, Münster 1929-1950.
 ANRW – *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, Berlin 1970-
 CTh – „Collectanea Theologica”, Warszawa 1949-
 DACL – *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, I-XV, ed. F. Cabrol, H. Leclercq, Paris 1924-1953.
 Daremberg-Saglio – *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, ed. Ch. Daremberg, E. Saglio, I-IX, Paris 1873-1918.
 DPAC – *Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane*, I-II, red. A. di Berardino, Casale Montferrato 1983-1984.
 DThC – *Dictionnaire de Théologie Catholique*, I-XVI, Paris 1930-1972.
 FKTh – „Forum katholische Theologie”, Aschaffenburg 1985-
 HTR – „Harvard Theological Review”, Cambridge 1908-
 JACH – „Jahrbuch für Antike und Christentum”, Münster 1958-
 JRS – „Journal of Roman Studies”, London 1911-
 NDI – „Nuovissimo digesto italiano”, Torino 1957-1975.
 NRTh – „Nouvelle revue théologique”, Louvain 1869-
 RACH – *Reallexikon für Antike und Christentum*, Stuttgart 1950-
 RBL – „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, Kraków 1948-
 RE – *Real-Enzyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, red. A.F. Pauly, G. Wissowa, Stuttgart 1939-
 REA – „Revue des études augustinienes”, Paris 1955-
 RTK – „Roczniki Teologiczne-Kanoniczne”, Lublin 1949-
 SJOT – „Scandinavian Journal of the Old Testament”, Aarhus 1981-
 TAPA – „Transactions and Proceedings of the American Philological Association”, Lancaster–New York–London 1969-
 TRE – *Theologische Realenzyklopädie*, Berlin–New York 1976-
 VigCh – „Vigiliae Christianae”, Amsterdam 1947-
 VoxP – „Vox Patrum”, Lublin 1981-

- Adam S. N.: L'avortement dans l'antiquité grecque, [w:] *Mélanges de G. Petropoulos*, I, Athenes 1984, 139-153.
- Albertario E.: „Conceptus pro iam nato habetur” Linee di una ricerca storico-dommatica, [w:] *Studi in diritto romano*, I, Milano 1933, 5, 23-27.
- Appleton C.: La longévité et l'avortement volontaire aux premiers siècles de notre ère avec un tableau de statistique comparée, Lyon 1920.
- Aptowitzer V.: The status of the embryo in Jewish Law, „*Jewish Quarterly Review*”, 15 (1924-1925) 85-118.
- Armas G.: Hacia una ética agustiniana del hogar, „*Augustinus*”, 6 (1961) 31-64 (aborcja i porzucanie dzieci).
- Baader G.: Frauenheilkunde und Geburtshilfe im Frühmittelalter, [w:] *Frauen in der Geschichte*, VII, hrsg. von W. Affeldt, A. Kuhn, Düsseldorf 1986, 126-135.
- Balestri Fumagalli M.: Spes vitae, „*Studia et Documenta Historiae et Juris*”, 49 (1983) 337-358.
- Balfour J. L. S.: The fate of the soul in induced abortion in the writings of Tertullian, „*Studia Patristica*”, 16 (1985), t. 2, 127-131.
- Bennett H.: The exposure of infants in ancient Rome, „*The Classical Journal*”, 18 (1922-1923) 341-351.
- Bertier J.: La médecine des enfants à l'époque imperiale, ANRW II 37.3, 1996, s. 2147-2227.
- Bielas L.: Dziecko przed urodzeniem w starożytnym świecie pogańskim, RBL 44 (1991) 37-41.
- Bleich J. D.: Abortion in Halakhic Literature, „*Tradition*”, 10 (1968) 72-120.
- Bockmühl K.: Die Beurteilung der Abtreibung in der Frühzeit der christlichen Kirchen, „*Theologische Beiträge*”, 3 (1972) 34-43.
- Boer W. den: Private morality in Greece and Rome, Leiden 1979, 272-288 (abortion and family planning).
- Bolkestein H.: The exposure of children at Athens and the ἐγγυτρίστριαι, „*Classical Philology*”, 17 (1922) 222-239.
- Boswell J.: The kindness of strangers: the abandonment of children in Western Europe from Late Antiquity to the Renaissance, London 1988, 138-179.
- Bradley K. R.: Sexual regulations in wet-nursing contracts from Roman Egypt, „*Klio*”, 62 (1980) 321-325.
- Brecht C. H.: Partus abactio, RE XVIII/4, 2046-2048.
- Brissaud U. B.: L'infanticide à la fin du moyen âge, ses motivations psychologiques et sa repression, „*Revue historique de droit français et étranger*”, 50 (1972) 229-256.
- Caillemet E.: Ambleseos graphe, Daremberg-Saglio I 225.
- Cameron A.: The exposure of children and Greek ethics, „*Classical Review*”, 46 (1932) 105-114.
- Canévet M.: L'humanité de l'embryon selon Grégoire de Nysse, NRTh 114 (1992) 678-695.

- Cantarella E.: *L'ambiguo malanno. Condizione e imagine della donna nell'antichità greca e romana*, Roma 1981, 1985², 199-201 (abortus).
- Carcopino J.: *Le droit romain d'exposition des enfants*, [w:] *Mémoires de la Société des Antiquaires de France*, Paris 1927, 58-86.
- Carrich P.: *Medical ethics in antiquity. Philosophical perspectives on abortion and euthanasia*, Dordrecht 1985.
- Caspar Ph.: *La problématique de l'animation de l'embryon. Survol historique et enjeux dogmatiques*, NRTh 113 (1991) 3-24.
- Chmiel J.: *Dziecko poczęte według Biblii i starożytnego judaizmu*, RBL 44 (1991) 37-47.
- Chrapkowski A.: *Il delitto dell'aborto procurato nella Chiesa delle origini*, VoxP 20 (2000) t. 38-39, 537-552.
- Coleman E. R.: *L'infanticide dans le Haut Moyen Age*, „*Annales E.S.C.*”, 29 (1974) 315-355.
- Congourdeau M. H.: *L'animation de l'embryon humain chez Maxime le Confesseur*, NRTh 111 (1989) 693-709.
- Congourdeau M. H.: *Quelques aspects de l'embryologie d'Hippocrate dans la tradition byzantine*, [w:] *Hippocrate et son héritage. Actes du Colloque Franco-Hellénique d'Histoire de la Médecine* (Lyon 9-12 X 1985), Lyon 1985, 67-72.
- Connery J.: *Abortion: the development of the Roman Catholic perspective*, Chicago-Washington 1977, 33-64 (early christian era – patristic thought).
- Crahay R.: *Les moralists anciens et l'avortement*, „*L'antiquité classique*”, 10 (1941) 9-23.
- Crawley A. E.: *Foeticide*, [w:] *Encyclopedia of Religion and Ethics*, New York 1914, VI 55.
- Cug E.: *Infanticidium*, *Daremborg-Saglio III* 1, 488-493.
- Cupane G., Kislinger E.: *Bemerkungen zur Abtreibung in Byzanz*, „*Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft*”, 35 (1985) 21-49.
- Dąbek T. M.: *Dziecko w Biblii*, RBL 42 (1989) 359-362.
- Daems W. F.: *Ärztliche Ethik in der Antike. Der sogenannte Eid des Hippokrates und die Abtreibungsproblematik*, „*Drei*” (Stuttgart) 9 (1973) 429-432, 440-441.
- Daniélou J.: *Le traité „Sur les enfants morts prématurément” de Grégoire de Nysse*, VigCh 20 (1966) 159-182.
- Delcourt M.: *Stérilités mystérieuses et naissances maléfiques*, Liège 1938.
- Delmaile J.: *Avortement*, [w:] *Dictionnaire de Droit Canonique*, I, Paris 1935, 1536-1561.
- Delmel S., Loades A.: *Schwangerschaftsbruch (historisch-ethisch)*, TRE XXX (1999) 630-640.
- Desmeules A.: *L'avortement et le contrôle des naissances*, Lausanne 1954, 17-26.
- Devereux G.: *A study of abortion in primitive societies*, New York 1955; London 1960; New York 1972.

- Dickison Sh.: Abortion in antiquity, „*Arethusa*”, 6 (1973) 159-166 (rec. E. Nardi, *Procurato aborto nel mondo greco-romano*, Milano 1971).
- Dölger F. J.: Das Lebensrecht des ungeborenen Kindes und die Fruchtabtreibung in der Bewertung der heidnischen und christlichen Antike, *ACh* 4 (1934) 1-61, 280-282.
- Dölger F. J.: Pecus als Bezeichnung für das ungeborene Kind, *ACh* 5 (1936) 78-79.
- Dölger F. J.: Sacramentum infanticidii: Menschenopfer und rituelle Kindertötung in heidnischen Zauber, *ACh* 4 (1934) 211-217.
- Dölger F. J.: Tertullians Beurteilung der Machenschaften gegen keimende Leben, *ACh* 4 (1934) 281-282.
- Dölger F. J.: Zur antiken Embryotomie. Ihre moralische Bewertung durch Eusebius von Caesarea (*Theophania* I 71, GCS Euseb. III 2, 72), *ACh* 4 (1934) 280-281.
- Dooley W. J.: Marriage according to St. Ambrose, Washington 1948, 59-66 (Rights of the Unborn).
- Due O. S.: Amores und Abtreibung: Ovidius, Amores II 13 und 14, „*Classica et mediaevalia*”, 32 (1971/1980) 133-150.
- Duncan-Jones R. P.: Natural fertility and family limitation in Roman marriage, „*Classical Philology*”, 89 (1994) 318-333.
- Eastburn Boswell J.: „*Expositio*” and „*oblatio*”: the abandonment of children and the ancient and medieval family, „*American Historical Review*”, 89 (1984) 10-33.
- Edelstein L.: *Der hippokratische Eid*, Zürich–Stuttgart 1969.
- Egerton F. N.: Aristotle’s population biology, „*Arethusa*”, 8 (1975) 307-330.
- Ehinger O.: *Geschichte der Motive der Abtreibungsbestrafung*, Diss., Freiburg 1908.
- Ehinger O.: *Ursprung und Entwicklungsgeschichte der Bestrafung der Fruchtabtreibung*, München 1910, 1-87.
- Engels D.: The Problem of female infanticide in the Greco-Roman world, „*Classical Philology*”, 75 (1980) 112-120.
- Eser A.: „Świętość” i „wartość” życia w historyczno-prawnym ujęciu porównawczym, „*Studia Prawnicze*”, 1987, z. 2 (92), s. 145-162.
- Etienne R.: La conscience médicale antique et la vie des enfants, „*Annales de démographie historique*”, 9 (1973) 15-64.
- Eyben E., Family planning in Greco-Roman antiquity, „*Ancient Society*”, 11-12 (1980-1981) 5-81 (abortus procuratus s. 10-13 – bibliografia).
- Eyben E.: Sozialgeschichte des Kindes im römischen Altertum, [w:] *Zur Sozialgeschichte der Kindheit*, hrsg. von J. Martin, A. Nitschke, München 1986, 317-363.
- Feen R. H.: Abortion and exposure in Ancient Greece. Addressing and the status of the fetus and „newborn” from classical sources, [w:] *Abortion and the status of the fetus*, hrsg. von W. B. Bondeson, H. T. Engelhardt, Dordrecht 1983, 283-300.
- Feldman L. H.: *Martial relations, birth control and abortion in Jewish Law*, New York 1974.

- Fiensy D. D.: *Lex Talionis in the Apocalypse of Peter*, HTR 76 (1983) 255-258.
- Fontanille M. T.: *Avortement et contraception dans la médecine gréco-romaine*, Paris 1977.
- Fontinoy Ch.: *La naissance de l'enfant chez les Israélites de l'Ancien Testament*, [w:] A. Théodorides, P. Naster, J. Ries (ed.), *L'enfant dans les civilisations orientales*, Leuven 1980, 103-118.
- Fumagalli Carulli O.: *L'intervento della Chiesa e la legislazione statale sull'aborto*, „Jus”, 22 (1975) 529-535.
- Ganzin M.: *L'avortement dans la Rome antique*, [w:] *Études offerts à Alfred Jauffret*, Aix-Marseille 1981, 271-295.
- Garancini G.: *Materiali per la storia del procurato aborto nel diritto intermedio*, „Jus” 22 (1975) 395-528.
- Germain L. R. F.: *Aspects du droit d'exposition en Grèce (1)*, „Revue historique de droit”, 47 (1969) 177-197.
- Gessel W. M.: *Frühchristliche Voten für das ungeborene Leben*, FKTh 8 (1992) 187-195.
- Giacchi O.: *Le norme penali canoniche sull'aborto e le loro fonti*, „Jus”, 22 (1075) 537-542.
- Gilbert M.: *La procréation: ce qu'en sait le Livre de la Sagesse*, NRTh 111 (1989) 824-841, tłum. pol. S. Kobińska: *Prokreacja*, [w:] *Mądrość Salomona*, Kraków 2002, 47-65.
- Glötz G.: *Expositio, Daremberg-Saglio II* 930-939.
- Glötz G.: *L'exposition des enfants*, [w:] *Études sociales et juridiques sur l'Antiquité grecque*, Paris 1906, 187-212.
- Godefroy L.: *Infanticide*, DThC VII/2, 1717-1726.
- Golden M.: *Demography and the exposure of girls at Athens*, „Phoenix”, 35 (1981) 316-331.
- Golding M. P. & N. H.: *Population policy in Plato and Aristotle: some value issues*, „Arethusa”, 8 (1975) 345-358.
- Gorman M. J.: *Abortion and the early Church. Christian, Jewish and pagan attitudes in the Greco-Roman World*, Downers Grove 1982.
- Gourevith D.: *La gynécologie et obstétrique*, ANRW II 37, 3, 1996, s. 2083-2146 (bibliografia 2132-2146).
- Gourevith D.: *Le mal d'être femme. La femme et la médecine à Rome*, Paris 1984, 206-216.
- Gray P.: *Abortion. Infanticide and the social rhetoric of the „Apocalypse of Peter”*, „Journal of Early Christian Studies”, 9 (2001) 313-337.
- Grisez G.: *Abortion, the myths, the realities and the arguments*, New York 1970.
- Grøn F.: *Abortus provocatus i antikken*, „Lychnos. Annual of the Swedish History of Science Society”, Uppsala 1938, 311-331.
- Grossimlinghaus A.: *Geschichte der Abtreibung*, med. Diss., Heidelberg 1949.

- Gula J.: Hipokrates a przerywanie ciąży, [w:] W imieniu dziecka poczętego, red. J. W. Gałkowski, J. Gula, Rzym-Lublin 1991², 198-210.
- Gula J.: O przerywaniu ciąży w starożytności. Kilka uwag polemicznych, „Ethos” 1995, nr 30-31, 247-253 (Platon, Arystoteles, Hipokrates, Augustyn – *Quest. hept.* 2, 80, PSP 46-47; *Enchir.* 23, 84-86).
- Hähnel R.: Der künstliche Abortus im Altertum, „Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften”, 29 (1936-1937) 224-255.
- Harris W. V.: The theoretical possibility of extensive infanticide in the Greco-Roman World, „Classical Quarterly”, 32 (1982) 114-116.
- Harris W. V.: Child exposure in the Roman Empire, *JRS* 84 (1994) 1-22.
- Hartmann: Abortio, *RE* I 1, 108.
- Hendriks J. H. M.: Anticonceptie en abortus provocatus in de Grieks-Romeinse oudheid, „Groniek”, 60 (Dez. 1978) 1-11, 18.
- Henne H.: L'exposition des enfants dans l'antiquité, Paris 1955.
- Herter H.: Die Soziologie der antiken Prostitution im Lichte des heidnischen und christlichen Schrifttums, *JCh* 3 (1960) 70-111, spec. 195 (abortus).
- Himes N. E.: A medical history of contraception, Baltimore 1936, spec. 79-96.
- Hippocrate: De la nature de l'enfant, XII, Paris 1970, Les Belles Lettres.
- Hoheisel K.: Das frühe Christentum und die Seelenwanderung, *JCh* 27-28 (1984-1985) 24-46.
- Honings B.: Aborto, *DPAC* I 10-12.
- Honings B.: L'aborto nei Decretisti e nei Decretalisti, „Apollinaris”, 50 (1977) 246-273.
- Honings B.: L'aborto nei Libri Penitenziali Irlandesi, „Apollinaris”, 48 (1975) 501-523.
- Hook L. van: The Exposure of infants at Athens, *TAPA* 51 (1920) 134-145.
- Hopkins K.: Contraception in the Roman Empire, „Studies in Society and History”, 8 (1965/1966) 124-151.
- Humbert G.: Abigere partum, *Daremborg-Saglio* I 7-8.
- Humbert G.: Abortio, *Daremborg-Saglio* I 9-10.
- Humbert G.: Exposition des enfants nouveau-nés, *Daremborg-Saglio* II 1, 930-939.
- Hurst J.: Katolicka historia aborcji, Warszawa 1991, Polskie Towarzystwo Feministyczne Pro Femina (wykazuje zupełną ignorancję faktów i manipuluje nimi).
- Ilberg J.: Zur gynäkologischen Ethik der Griechen, „Archiv für Religionswissenschaft”, 13 (1910) 1-19.
- Isser S.: Two traditions: The Law of Exodus 21, 22-23 revisited, „The Catholic Biblical Quarterly”, 52 (1990) 30-45.
- Jackson B. S.: The problems of Exod. XXI 22-5 (Jus Talionis), „Vetus Testamentum”, 23 (1973) 271-304; lub w: *Essays in Jewish and comparative legal history*, *SJLA* 10, ed. Brill, Leiden 1975, 75-107.

- Jerouschek G.: Lebensschutz und Lebensbeginn. Kulturgeschichte des Abtreibungsverbot, Stuttgart 1988, 12-61; rec. P. Landon – „Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft”, 103 (1991) 505-513.
- Jöchle W.: Menses-inducing drugs: their role in antique, medieval and renaissance gynecology and birth control, „Contraception”, 10 (1974) 425-437.
- Joly R.: La structure du fœtus de huit mois, „L'antiquité classique”, 45 (1976) 173-180.
- Jonckheere F.: La durée de la gestation d'après les textes égyptiens, „Chronique d'Égypte” 30 (1955) 19-45, spec. 34-35.
- Jonkers E. J.: La législation de Justinien et la protection de l'enfant à naître, Vig-Chr 1 (1947) 240-243.
- Jütte R. (hrsg.), Geschichte der Abtreibung. Von der Antike bis zur Gegenwart, München 1993.
- Kammeier-Nebel A.: Empfängnisverhütung, Abtreibung, Kindestötung, und Aussetzung im frühen Mittelalter, [w:] Frauen in der Geschichte, VII, hrsg. von W. Affeldt, A. Kuhn, Düsseldorf 1986, 136-151.
- Kania W.: Ojcowie Kościoła w obronie nienarodzonych, Tarnów 1992.
- Kassel R.: Quomodo apud veteres scriptores Graecos infantes atque parvuli pueri inducantur, Würzburg 1954.
- Keller A.: Die Abortiva in der römischen Kaiserzeit, Stuttgart 1988.
- Klein I.: Abortion: a Jewish view, „Dublin Review”, 1967-1968, nr 514, 382-390.
- Koch E.: Der „nasciturus” als Rechtsgut. Historische Lehren und Begründungen, [w:] *Cupido Legum*. Festschrift D. Simon, Frankfurt a. M. 1985, 87-98.
- Korus K.: Grecka teoria pedagogiczna a problem porzucania dzieci, „Meander”, 34 (1979) 439-454.
- Kowalska A.: Porzucanie dziecka w rzymskim prawie karnym, Lublin 2002 (praca magisterska, Wydż. Prawa KUL, mps).
- Krenkel A.: Erotica I: Der Abortus in der Antike, „Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Rostock”, 20 (1971) 443-452.
- Kuleczka G.: Dzieci w systemie prawnym starożytnego Rzymu, „Meander”, 34 (1974) 237-250.
- Kupiszewski H.: Porzucenie dziecka w prawie antycznym, „Meander”, 11 (1956) 56-76.
- Lachs J.: Przerywanie i zapobieganie ciąży w starożytności, „Ginekologia Polska”, 13 (1934) z. 1-3, 22-55.
- Landry A.: Quelques aperçus concernant la dépopulation dans l'antiquité gréco-romaine, „Revue historique”, 177 (1936) 1-33.
- Lanfranchi F.: „Jus exponendi” e obbligo alimentare nel diritto romano-classico, „Studia et documenta historiae et iuris”, 6 (1940) 5-69.
- Larchet J. E.: Pour une éthique de la procréation. Eléments d'anthropologie patristique, Paris 1998.
- Latorre A.: Exposizione, [w:] Enciclopedia del Diritto, XV, 1966, 763-772.

- Lechniak M.: Rozwój biologiczno-psychiczny a rozwój duchowy człowieka, „Didaskalos”, 2001, nr 4, 34-66 (na podstawie rozróżnień św. Augustyna).
- Leclercq H.: Infanticide, DACL VII/1, Paris 1926, 542-546.
- Lesky E., Waszink J. H.: Embryologie, RACH IV 1228-1244.
- Lesky E., Waszink J. H.: Empfängnis, RACH IV 1245-1255.
- Lesky E.: Die Zeugungs- und Vererbungslehren der Antike und ihr Nachwirken, Wiesbaden 1951, 1228-1445.
- Lewin L.: Die Fruchtabtreibung durch Gifte und andere Mittel, Berlin 1925.
- Lichtenthaeler Ch.: Der Eid des Hippokrates. Ursprung und Bedeutung, Köln 1984.
- Lindemann A.: „Do not let a women destroy the unborn babe in her belly” Abortion in ancient Judaism and Christianity, „Studia Theologica”, 49 (1995) 253-271.
- Lindemann A.: Schwangerschaftsabbruch als ethisches Problem im antiken Judentum und im frühen Christentum, „Wort und Dienst”, 26 (2001) 127-148.
- Loewenstamm S. E.: The Problem of Ex 21, 22-25, „Vetus Testamentum”, 27 (1977) 352-360.
- Longo O.: L’embrione è un essere vivente?, „Quaderni di storia” 28, (2002), nr 56, 119-129.
- Longosz S.: Małżeństwo i rodzina w starożytności chrześcijańskiej. Bibliografia, VoxP 5 (1985) z. 8-9, 480-487 (dziecko, obrona życia).
- Longosz S.: Ojcowie Kościoła a przerywanie ciąży, cz. 1: Przerywanie ciąży w okresie przedchrześcijańskim, VoxP 5 (1985), z. 8-9, 231-272 (tamże zebrana bibliografia – s. 231-232).
- Löschhorn B.: „Aboriri”, „oboriri”, „oriri”, „exoriri”, „Glotta”, 52 (1974) 288-290.
- Löschhorn B.: Die Grundbedeutung von „orior”, „Museum Helveticum”, 33 (1976) 105-112.
- Löschhorn B.: Orsus = ortus?, „Museum Helveticum”, 31 (1974) 105-114.
- Łach J.: Milczenie Biblii wokół usuwania płodu z łona matki, CTh 52 (1982), z. 3, 57-65.
- Marcy P. T.: Factors affecting the fecundity and fertility of historical populations, „Journal of Family History”, 6 (1981) z. 3, s. 314-325.
- Maschi C. A.: Il concepito e il procurato aborto nell’esperienza antica, „Jus”, 22 (1975) 383-394.
- McLaren A.: A History of contraception. From antiquity to the present day, Oxford 1990.
- Miałkowski A.: Judaizm wobec problemu przerywania ciąży, [w:] Dzieci jednego Boga, Warszawa 1991, 380-391.
- Moissidés M.: Ὁ χριστιανισμὸς διὰ τὴν ἐγκληματικὴν ἔκτρωσιν, Athenai 1940.
- Moissidés M.: Contribution à l’étude de l’avortement dans l’antiquité grecque, „Janus”, 26 (1922) 59-85, 129-145.
- Monpin R. A.: L’avortement provoqué dans l’antiquité, Paris 1918.

- Mulhern J. J.: Population and Plato's *Republic*, „*Arethusa*”, 8 (1975) 265-281.
- Muzzarelli M. G.: Il valore della vita nell'alto medioevo: La testimonianza dei Libri Penitenziali, „*Aevum*”, 62 (1988) 171-185.
- Nardi E.: Aborto e omicidio nella civiltà classica, ANRW II 13, 1980, 366-385.
- Nardi E.: Antiche prescrizioni greche di purità culturale in tema di aborto, [w:] *Eranion* in onore di G.S. Maridakis, I, Atene 1963, 48-52.
- Nardi E.: L'eredità del mondo antico in tema di aborto, „*Medicina e morale*”, N.S. 24 (1974) z. 2, 163-180.
- Nardi E.: Procurato aborto nel mondo greco-romano, Milano 1971; rec. S. Dickison – „*Arethusa*”, 6 (1973) 159-166.
- Nardi G. M.: Problemi d'embriologia umana antica e medievale, Firenze 1938.
- Néraudeau J. P.: *Etre enfant à Rome*, Paris 1984.
- Nickel D.: Ärztliche Ethik und Schwangerschaftsunterbrechung bei den Hippokratikern, „*NTM. Schriftenreihe für Geschichte der Naturwissenschaften, Technik und Medizin*”, 9 (1972) 73-80.
- Noonan J. T.: Abortion and the Catholic Church. A summary history, „*Natural Law Forum*”, 12 (1967) 85-131.
- Noonan J. T.: An almost absolute value in history, [w:] *Morality of abortion. Legal and historical perspectives*, ed. J. T. Noonan, Cambridge, Mass. 1970, 1-59; Cambridge Mass 1974⁴, lub w: „*The Human Review*”, 11 (1985), nr 1-2, 128-172.
- Noonan J. T.: *Contraception: a history of its treatment by the catholic theologians and canonists*, Cambridge, Mass. 1965; tł. niem. Mainz 1969; tł. franc. M. Jossua: *Contraception et mariage. Évolution on contradiction dans la pensée chrétienne*, Paris 1969.
- Noonan J. T.: The Catholic Church and abortion, „*The Dublin Review*”, 241 (1967/1968) 300-345.
- Oppenheimer J. M.: When sense and life begin: background for a remark in Aristotle's *Politics* (1335b 24), „*Arethusa*”, 8 (1975) 331-343.
- Palazzini J.: *Jus fetus ad vitam eiusque tutela in fontibus ac doctrina canonica usque ad saeculum XVI*, Romae 1943.
- Palomo Gonzalez C.: *Doctrina de San Agustín sobre la malicia del aborto, y su influencia en la disciplina penitencial de la edad media*, Salamanca 1959.
- Patlagean E.: Sur la limitation de la fécondité dans la haute époque byzantine, „*Histoire biologique et société. Annales. Economies, sociétés, civilisations*”, 24 (1969) 1353-1369, lub w E. Patlagean, *Structure sociale, famille chrétienne à Byzance*, London 1981, rozdz. VIII.
- Patterson C. B.: Not worth the rearing: the causes of infant exposure in Ancient Greece, TAPA 115 (1985) 103-115.
- Payer P. Y.: Early medieval regulations concerning marital sexual relations, „*Journal of Medieval History*”, 6 (1980) 353-376.

- Perrin M.: Un exemple de l'utilisation de la médecine chez les penseurs chrétiens: Tertullien et l'embryologie, [w:] *Médecine antique*, éd. P. Demont, Amiens 1991, 91-110.
- Petrà B.: Basilio il grande: l'animazione ritardata del feto e l'apollinarismo. Considerazioni su aborto e infanticidio nel tempo dei Padri, [w:] *Matrimonio e famiglia. Testimonianze dei primi secoli*, a cura de M. Naldini, Fiesole 1996, 90-121.
- Petrà B.: Vita del feto, aborto ed intenzionalità omicida in Basilio il Grande (329-379), „*Studia moralia*”, 19 (1981) 177-193.
- Piers M.: *Infanticide*, New York 1978.
- Pietschmann: *Abortio*, RE I 108.
- Pomeroy S.: Copronyms and the exposure of infants in Egypt, [w:] *Studies in Roman Law. In memory of A. Arthur Schiller*, ed. R. Bagnall, W. Harris, Leiden 1986, 147-162.
- Pomeroy S.: *Infanticide in Hellenistic Greece*, [w:] A. Cameron, A. Kuhrt (ed.), *Images of women in antiquity*, London 1983, 207-222.
- Ponnou-Delaffon: *Le droit d'exposition à Rome*, Montpellier 1932.
- Preus A.: Biomedical techniques for influencing human reproduction in the fourth century, „*Arethusa*”, 8 (1975) 237-263, spec. 251-256 (aborcja).
- Pundel J. P.: L'avortement à travers l'antiquité et dans les livres d'Hippocrate, „*Bulletin de la Société des Sciences Médicales de Grande-Duché de Luxembourg*”, 108 (1971) 19-30.
- Radin M.: The exposure of infants in Roman law and practice, „*The Classical Journal*”, 20 (1924-1925) 337-343.
- Rasmussen J. A.: Abortion: historical and biblical perspectives, „*Concordia Theological Quarterly*”, 43 (1979), nr 1, 19-25.
- Redford D. B.: The literary motif of the exposed child, „*Numen*”, 14 (1967) 209-228.
- Riddle J. M.: *Contraception and abortion from the Ancient World to the Renaissance*, Cambridge 1992.
- Rizzerio L.: Le problème des parties de l'âme et de l'animation chez Clément d'Alexandrie, *NRTh* 111 (1989) 389-416.
- Roberge R.: L'avortement dans la pensée chrétienne des premiers siècles, „*Collection d'études anciennes*”, 7 (1977) 83-90.
- Roberti M.: „*Nasciturus pro iam nato habetur*” nelle fonti cristiane primitive, [w:] *Cristianesimo e diritto romano*, Milano 1935, 67-84.
- Rola M.: Ochrona nienarodzonych w prawie rzymskim, „*Prawo Kanoniczne*”, 30 (1987) 287-288.
- Rosner F.: L'attitude juive devant l'avortement, „*Revue d'histoire de la médecine hébraïque*”, 23 (1970) 45-51.
- Roussel P.: L'exposition des enfants à Sparte, *REA* 45 (1943) 5-19.
- Rousselle A.: La politica dei corpi: tra procreazione e continenza a Roma, [w:] *Storia delle donne in Occidente. L'antichità*, a cura P. Schmitt Pantel, Bari 1990, 330-334 (abortus).

- Rousselle A.: Sesso e società alle origini dell'età cristiana, Roma 1985, 4-77.
- Rubin S.: Der „nasciturus“ als Rechtssubjekt im talmudischen und römischen Recht, „Zeitschrift für Vergleich. Rechtswissenschaft“, 20 (1907) 119-156.
- Salij J.: Dawni chrześcijaństwo wobec zabijania płodu, „W drodze”, 10 (1982) nr 7, 107-111, lub w: J. Salij, Wybierajmy życie, Poznań 2002, 64-70, lub maszynopis powielony.
- Salij J.: Grzech dzieciobójstwa w świetle Pisma Świętego, [w:] tenże, Wybierajmy życie, Poznań 2002, 53-63, lub „W drodze”, 5 (1977) z. 6, 30-38.
- Salmon P.: L'infanticide et l'exposition des enfants, „Antiquitas”, 26 (2002) 97-104.
- Sardi P.: L'aborto ieri e oggi, Brescia 1975.
- Schirmacher Th.: Die Abtreibung in der Antike und ihre Ablehnung durch die christliche Kirche, „Medizin und Ideologie”, 1994, April, 34-37.
- Schöpf B.: Das Tötungsrecht. Bei den frühchristlichen Schriftstellern bis zur Zeit Konstantins, Regensburg 1958, 112-140 (Kindermord).
- Semichon E.: Histoire des enfants abandonnés depuis l'antiquité jusqu'à nos jours, Paris 1880.
- Sesbüe B.: Les chrétiens devant l'avortement d'après le témoignage des Pères de l'Église, „Études”, 139 (1973) 263-283.
- Sgreccia E.: L'insegnamento dei Padri della Chiesa in tema di aborto, „Medicina e morale”, N.S. 24 (1974) 398-417, lub w: A. Fiori, E. Sgreccia, L'aborto. Riflessioni di studiosi cattolici, Milano 1975, 56-75.
- Sherwin B. L.: Judaizm a sprawa aborcji, tł. W. Chrostowski, „Królowa Apostołów”, 59 (1995), nr 2, 12-13.
- Siefert H.: Medizinhistorische Aspekte zum Problem des Abortus artificialis, „Medizinische Welt”, N.F. 25 (1974) 769-772, 823-826.
- Simshäser W.: Die Behandlung der Abtreibung in der antiken römischen Rechts- und Gesellschaftsordnung, FKTh 8 (1992) 174-186.
- Sinclair D.: The legal basis for the prohibition of abortion in Jewish law, „Israel Law Review”, 15 (1980) 109-130.
- Souther A.: The exposure of children and Greek ethics, „Classical Review”, 46 (1932) 105-114.
- Staniek E.: Stosunek chrześcijan starożytnych do dziecka przed jego narodzeniem, RBL 44 (1991) 47-53.
- Starowieyski M.: Aborcja w oczach wczesnochrześcijańskich pisarzy, „Studia Paradyskie”, 3 (1993) 107-128.
- Starowieyski M.: Aborcja w opinii wczesnochrześcijańskich pisarzy, „Przegląd Powszechny”, 109 (1992) t. 277, 292-307.
- Starowieyski M.: Życie nienarodzonych w starożytności niechrześcijańskiej, „Aspekty. Katolickie Pismo Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej”, 8 (1992) nr 7-8, s. 14.
- Stebnicka K.: Antykoncepcja w starożytności, „Mówią wieki”, 37 (1994), nr 9, 26-33.

- Stephan G.: Wczesnochrześcijańskie poglądy o początkach życia ludzkiego i ich moralne konsekwencje, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne”, 2 (2000) 165-176.
- Stephanou E.: La coexistence initiale du corps et de l'âme d'après saint Grégoire de Nyssé et saint Maxime l'Homologue, „Échos d'Orient”, 35 (1932) 304-315.
- Suder W., Census populi. Bibliographie de la démographie de l'antiquité romaine, Bonn 1988 (rozdział: „Régulation des naissances”).
- Suder W.: Laktacja i antykoncepcja w Imperium Rzymskim, „Eos”, 79 (1991) 85-89.
- Suder W.: Moralność i płodność. Kryzys demograficzny arystokracji rzymskiej na przełomie I wieku p.n.e. i I wieku n.e., [w:] tenże, Kloto, Lachesis, Atropos. Studia społeczno-demograficzne i medyczne z historii starożytnego Rzymu, Wrocław 1994, 26-37.
- Swoboda A.: Wizerunek matki w pismach Seneki filozofa i w „Enarrationes in Psalmos” św. Augustyna, VoxP 22 (2002) t. 42-43, 233-252 (stosunek Seneki do aborcji).
- Szenajch W.: Filozof Favorinus o karmieniu niemowląt, „Opieka nad dzieckiem”, 1 (1923) 175-189.
- Tangberg K. A.: Die Bewertung des ungeborenen Lebens im alten Israel und im alten Orient, SJOT 1 (1987) 51-65.
- Thalheim: Ἀμβλοσις, RE I 2, 1804-1805.
- Tolles: Untersuchungen zur Kinderaussetzung bei den Griechen, Diss., Breslau 1941.
- Trapè A.: La contraccezione in S. Agostino, „Lateranum”, 44 (1978) 32-47.
- Triebel-Schubert Ch.: Bemerkungen zum Hippokratischen Eid, „Medizinhistorisches Journal”, 20 (1985) 253-260.
- Troianos S. N.: Ἡ ἀμβλωσις στὸ βυζαντινὸ δίκαιο [Aborcja w prawie bizantyńskim, w języku nowogreckim], „Byzantiaka”, 4 (1984) 171-189.
- Troianos S. N.: Aborcja według prawa ortodoksyjnego Kościoła Wschodniego [w języku nowogreckim], Athene 1987.
- Unterman A.: Żydzi. Wiara i życie, tł. J. Zabierowski, Łódź 1989, 194-196 (o aborcji).
- Vattioni F.: La sapienza e la formazione del corpo umano, „Augustinianum”, 6 (1966) 317-323.
- Verrier E.: L'avortement criminel chez les anciens et les modernes, „La revue scientifique de la France et de l'étranger”, 13 (1884) 790-794.
- Vicastillo S.: Homicidii festinatio (Tert., *Apol.* 9, 8), „Augustinianum”, 17 (1977) 425-428.
- Viljoen N. G. van: Plato and Aristotle on the exposure of infants at Athens, „Acta Classica”, 2 (1959) 58-69.
- Villa L.: Il procurato aborto nel mondo romano, „Pagine di storia della medicina”, 1 (1952) 24-36.
- Volterra E.: Ancora in tema di „tollere liberos”, „Jura”, 3 (1952) 216-217.
- Volterra E.: Esposizione dei nati, NDI 8 (1963) 878-879.

- Walle F. van de: Allaitement, stérilité et contraception: les opinions jusqu'au XIX siècle, „Population”, 27 (1972) 685-701 (spec. 685-688).
- Wasilewski M. A.: Etyka islamu i chrześcijaństwa. Dwie cioteczne siostry. Jeśli zabijesz własne dziecko, „Królowa Apostołów”, 58 (1994) nr 12, 12-13.
- Waszink J. H.: Abtreibung, RACH I, 1950, 55-60.
- Waszink J. H.: Beseelung, RACH II, 1954, 176-183.
- Waszink J. H.: Mors immatura (u Tertuliana), VigChr 3 (1949) 107-112.
- Watts W. J.: Ovid, the law and Roman society on abortion, „Acta classica”, 16 (1973) 89-101.
- Weiss E.: Kinderaussetzung, RE XI/1, 1921, 463-472.
- Wenta M.: Koncepcja duszy według św. Augustyna, „Studia Wrocławskie”, 4 (2001) 313-322.
- Wermelinger O.: Abortus, [w:] Augustinus-Lexikon, I 1, Stuttgart 1986, 6-10.
- Westermarck E.: Ursprung und Entwicklung der Moralbegriffe, 2. Aufl., Leipzig 1913, 330-348 (Das Töten von Eltern, Kranken, Kindern und Ungeborenen); ang.: The origin and the development of moral ideas, I, London 1924, 394-413.
- Wierzbowski B. F.: Treść władzy ojcowskiej w rzymskim prawie poklasycznym. Władza nad osobami dzieci, Toruń 1977, 23-85 (*Ius vitae ac necis* – Uprawnienie do porzucenia dziecka).
- Wójtowicz H.: Hipokrates i jego przysięga lekarska, VoxP 10 (1990) z. 19, 893-898.
- Wycisk F.: Obowiązki alimentacyjny i wychowawczy w prawie rzymskim okresu królewskiego, RTK 10 (1963) z. 4, 215-243, spec. 226-229.
- Yaron R.: Vitae necisque potestas, „Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis” (Revue d'histoire de droit), 30 (1962) 243-251.
- Zancarol: L'évolution des idées sur l'avortement provoqué, Paris 1934.
- Zielińska E.: Oceny prawno-karne przerywania ciąży. Studium porównawcze, Warszawa 1986, 11-52 (w starożytności spędzanie płodu – sprawą rodzinną; doktryna chrześcijańska i prawo kanoniczne w obronie życia płodu).